

κανόνων καὶ τύπων καὶ ἄλλων γλωσσικῶν στοιχείων ἐκ τῆς ὁμιλουμένης. Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου, ἄρχεται ἡ κάμψις τῆς καθαρευούσης καὶ ἡ συνδιαλλαγή της μετὰ τὴν δημοτικὴν, ἀντιθέτως πρὸς τὴν πρότερον κρατοῦσαν ἀδιαλλαξίαν. Εἶνε δ' ἀκόμη πλέον χαρακτηριστικὸν ὅτι αἱ δηλώσεις αὗται προέρχονται ἐξ Ὑπουργοῦ, ὠμολογημένου ὀπαδοῦ τῆς καθαρευούσης καὶ υἱοθετοῦνται ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς παιδαγωγικῆς Ἐξαρχοπούλου, τοσοῦτον ὑπεραμυνθέντος τῆς καθαρευούσης.

Μεγαλύτερον εἶνε τὸ βῆμα, καθ' ὃ προωθήθη ἡ δημοτικὴ γλῶσσα διὰ τοῦ νόμου 3438 τοῦ 1927. Τὸν νόμον τοῦτον ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν, ὅπως εἴπομεν, ὁ Ὑπουργὸς Θ. Νικολοῦδης, εἰσήγετο δὲ δι' αὐτοῦ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα εἰς πάσας τὰς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μετὰ παράλληλον διδασκαλίαν τῆς καθαρευούσης εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας. Ὁ νόμος 3438 ἀποτελεῖ σημαντικὸν σταθμὸν ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν τῷ σχολείῳ καὶ διότι τοποθετεῖ αὐτὸ εἰς τὴν προσήκουσαν θέσιν καὶ δίδει τὸν ὄρισμόν τῆς γλώσσης καὶ διότι ἐψηφίσθη παρ' Οἰκουμενικῆς Κυβερνήσεως, εἰς ἣν μετεῖχον τὰ πολιτικὰ κόμματα καὶ κατὰ τεκμήριον ἀντεπροσώπευεν ὁλόκληρον τὴν κοινὴν γνώμην ἐπὶ τούτου. Ἐν τῇ συνοδευούσῃ τὸ ὑποβληθὲν νομοσχέδιον αἰτιολογικῇ ἐκθέσει ὡς ἀκολουθῶς ὁ Ὑπουργὸς ἐκθέτει καὶ ἀναλύει τὰς γνώμας του ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ γλωσσικοῦ προβλήματος· «Εἶνε γνωστὸς ὁ ἀγὼν, ὅστις συνάπτεται κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδίως ἔτη περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀγὼν τοῦ ὁποίου αἱ ἐκατέρωθεν ἀλύγιστοι ἀκρότητες ὠδήγησαν εἰς τὴν σημερινὴν ἀπαιδευσίαν. Ἐχοντες τὴν γνώμην ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε ἐκδηλωθεῖσα κρατικὴ ἐπέμβασις ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, ἐνισχύουσα ὅτε μὲν τὴν μίαν ὅτε δὲ τὴν ἑτέραν μερίδα ἐπέτεινε τὸν ἐκατέρωθεν φανατισμὸν καὶ ἐξέτρεψεν αὐτὸ ἀπὸ τῆς φυσιολογικῆς του τροχιᾶς, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ διαγράψωμεν ἐνταῦθα τὰ ὅρια, ἐντὸς τῶν ὁποίων φρονοῦμεν ὅτι πρέπει νὰ κινῆται ἡ κρατικὴ ἐπέμβασις. Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα, καλλιεργηθεῖσα ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ καὶ τῇ ποιήσει, κατέκτησεν ἀδιαφιλονείκητον ἔδαφος ἐν ταῖς συναισθηματικαῖς ἐκδηλώσεσι τῆς ζωῆς. Ἐνῶ ὅμως δὲν δυνάμεθα ν' ἀμφισβητήσωμεν τὴν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου πρόοδον τῆς δημοτικῆς γλώσσης, εἰ-

μεθα ἐξ ἄλλου ὑποχρεωμένοι νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ καθόλου διανοητικοῦ πεδίου τοῦ "Ἐθνους εἶναι κυρία ἡ καθαρεύουσα. Οὐδείς σοβαρὸς ἐπιστήμων καὶ καλῆς πίστεως ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀρνηθῆ, ὅτι ἡ καθαρεύουσα, ἀποτελοῦσα καθεστῶς, ἐδραζόμενον ἐπὶ ἱστορικῶν λόγων καὶ ἔθνικῶν παραδόσεων, ἔχει τὰς ρίζας τῆς βαθείας εἰς τὴν γλωσσικὴν ἡμῶν συνείδησιν καὶ ὅτι ἡ ἄμυνα αὐτῆς ἐναντίον τῆς ἐπικρατήσεως τῆς δημοτικῆς δὲν εἶνε τι ἐξωτερικὸν φαινόμενον δυνάμενον νὰ ὑποκύψῃ εἰς κρατικὴν βίαν ἢ ἄλλας τεχνικὰς ἐπηρείας. Τὸ βῆμα, καθ' ὃ ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ ἡ καθαρεύουσα, καταλαμβάνεται ὑπὸ τῆς δημοτικῆς, ἀφοῦ προηγουμένως κατακτήσῃ πρὸς τοῦτο τὴν κοινὴν συνείδησιν. Ἄλλὰ ἡ κοινὴ συνείδησις δὲν ἀνέχεται βίαν, θέλει πειθῶ. Διὰ τῆς γλώσσης ἐρμηνεύεται ἡ ζωὴ καὶ ἡ ζωὴ ρέει, ἐξελίσσεται, σύμφωνα μὲ τοὺς βιολογικοὺς κανόνας. Ἡ γλῶσσα ὀφείλει νὰ παρακολουθῆ αὐτὴν εἰς τὴν ἐξέλιξίν της καὶ νὰ προσαρμόζῃται πρὸς ταύτην. Ἐκτὸς τῆς γραμμῆς αὐτῆς ἡ γλῶσσα ἐκτρέπεται τοῦ προορισμοῦ της καὶ ἀντὶ νὰ ἐξυπηρετῇ δυσχεραίνει τὴν ζωὴν καὶ περιπλέκει τὰς λειτουργίας της. Ἀπὸ τῶν σκέψεων τούτων ὀρμώμενοι φρονοῦμεν ἐν πεποιθήσει, ὅτι ἡ κρατικὴ ἀνάμιξις εἰς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα πρέπει νὰ εἶνε διαιτητικὴ. Ἀναγνωρίζουσα τὰς προόδους τῆς δημοτικῆς καὶ μὴ παραβλέπουσα τῆς καθαρευούσης τὰ δικαιώματα, ν' ἀφίνη τὴν γλῶσσαν νὰ ἐξελίσσηται κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν πραγμάτων διαπλαττομένην κατάστασιν χωρὶς νὰ τίθηται οὐδεμιᾶς ἀντιμέτωπος. Τὸ σφάλμα καὶ ἡ βαρεῖα εὐθύνη τοῦ Κράτους τῶν τελευταίων ἐτῶν εἶνε, ὅτι, ἀντὶ ἐκπαιδευτικῆς, ἤσκησε γλωσσικὴν πολιτικὴν. Ἡ γλῶσσα δὲν εἶνε ὑπόθεσις τοῦ Κράτους. Ἡ γλῶσσα εἶνε ὑπόθεσις τῶν συγγραφέων καὶ τοῦ χρόνου... Ἐφ' ὅσον ἡ κρατικὴ μηχανὴ χρησιμοποιεῖ ὡς ἀποκλειστικὸν αὐτῆς ὄργανον τὴν καθαρεύουσαν, ἐφ' ὅσον αἱ ἐφημερίδες γράφονται εἰς τὴν καθαρεύουσαν καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ἐν γένει πνευματικὴ κίνησις ἐξυπηρετεῖται διὰ τῆς καθαρευούσης, δὲν θὰ ἦτο ἔργον φρονήσεως ἐκ μέρους τῆς πολιτείας ν' ἀποκλείσῃ τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἀνωτέρας τοῦλάχιστον τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Δὲν θὰ ἦτο σκόπιμον, ὁ ἀπόφοιτος τοῦ δημοτικοῦ σχολείου νὰ μὴ δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὴν κοινεποικεῖ-

σαν αὐτῷ ἀγωγὴν, νὰ μὴ δύναται ν' ἀντιληφθῆ τίνα φόρον καλεῖται νὰ πληρώσῃ, νὰ μὴ δύναται νὰ παρακολουθήσῃ διὰ τῶν ἐφημερίδων τὴν σύγχρονον πνευματικὴν, κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν κίνησιν, νὰ μὴ ἐννοῆ τί τὸν διδάσκει ὁ ἱεροκήρυξ, τί τῷ ὑπόσχεται ὁ πολιτικός, πῶς ἀγορεύει ὁ δικηγόρος ὑπὲρ τῶν ὑποθέσεών του, τί ἀκούει εἰς μίαν διάλεξιν, ποία ἡ θεωρία ἣτις γίνεται εἰς τὸν στρατιώτην κατὰ τὴν θητείαν του, τί μὲ μίαν λέξιν περικλείει καὶ διερμηνεύει ὁ τεράστιος κύκλος τῶν ἐπιστήμων τοῦ Κράτους λειτουργιῶν. Θὰ ἠθέλομεν νὰ εἴπωμεν καὶ ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ ὀρισμοῦ, τὸν ὁποῖον δίδομεν εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν. Κατ' αὐτὸν δημοτικὴ γλῶσσα εἶνε ἡ κοινὴ ὁμιλουμένη δημοτικὴ, σύμφωνος ὅμως πρὸς τὸ πανελλήνιον γλωσσικὸν αἴσθημα τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ πρὸς τὰ διὰ τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων καὶ τῶν ἔργων τῶν μεγάλων νεωτέρων ποιητῶν καὶ πεζογράφων προβαλλόμενα πρότυπα, ἀπηλλαγμένη κατὰ κανόνα ἰδιωματισμῶν ἢ ἀρχαϊσμῶν. Διὰ τούτου σαφῶς ἐννοοῦμεν, ὅτι δὲν παραδεχόμεθα ὡς δημοτικὴν γλῶσσαν τὴν παρασκευαζομένην ἐντὸς τῶν γραφείων ὑπερβολικῶν τινῶν ὀπαδῶν αὐτῆς, τὴν ξένην πρὸς τὸ πανελλήνιον γλωσσικὸν αἴσθημα καὶ βρίθουσαν ἐξεζητημένων λέξεων καὶ τύπων ἀκαταλήπτων εἰς τὸ μέγιστον μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Δημοτικὴν γλῶσσαν ἀναγνωρίζομεν τὴν ὁμιλουμένην δημοτικὴν, τὴν ζωντανὴν γλῶσσαν τὴν δημιουργηθεῖσαν διὰ τῶν ἔργων τῶν μεγάλων ἡμῶν ποιητῶν καὶ πεζογράφων, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐκφράζεται καὶ τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὡς γλῶσσαν του...»

Μετὰ τρία ἔτη ὁ νόμος 5045, ψηφισθεὶς τῇ εἰσηγήσει τοῦ Ὑπουργοῦ Γ. Παπανδρέου προὔχωρησεν ἔτι περαιτέρω ὡς πρὸς τὴν δημ. γλῶσσαν, καταστήσας ὑποχρεωτικὴν τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς εἰς πάσας τὰς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, χωρὶς συγχρόνως νὰ καταστήσῃ ὑποχρεωτικὴν καὶ τῆς καθαρεύουσας τὴν διδασκαλίαν εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας ἐπὶ ὠρισμένας ὥρας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πλασματικῶς μόνον ἐδέχθη τὴν καθαρεύουσαν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις, ἐφ' ὅσον δὲν ἐτίθετο κύρωσις διὰ τὴν περίπτωσιν τῆς μὴ διδασκαλίας αὐτῆς.

Οἱ νεοδημοτικισταί. — Ὁ Ὑπουργὸς Παπανδρέου εἶχε σκεφθῆ

καὶ περὶ τῆς ὀρθογραφικῆς ἀπλουστεύσεως τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης. Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν καὶ τὰ Πανεπιστήμια Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης τὰ ὑπ' ἀριθμ. 30408 τῆς 25 Μαΐου 1931 καὶ 75599 τῆς 3 Δεβρίου 1931 ἔγγραφα, δι' ὧν ἐζήτην τὴν γνώμην τῶν ἐπι τῆς νεοελληνικῆς ὀρθογραφίας «διὰ τὴν καθοδήγησιν τῶν συγγραφέων τῶν διαφόρων βιβλίων τῆς δημοτικῆς, πρὸς τερματισμὸν τῆς γλωσσικῆς ἀναρχίας, ἣτις ἐπικρατεῖ εἰς τὰ εἰς χεῖρας τῶν μαθητῶν παρεχόμενα βιβλία». Ἡ Ἀκαδημία συνέταξε κατόπιν τούτου καὶ ὑπέβαλεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον «κανονισμὸν τῆς νεοελληνικῆς ὀρθογραφίας», ἐν τῷ ὁποίῳ, τασσομένη ὑπὲρ τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας, θέτει πέντε γενικὰς ἀρχάς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων νομίζει, ὅτι πρέπει νὰ γράφηται ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα¹. Ἦδη εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνηται νέα κίνησις περὶ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀπογοήτευσιν, τὴν ὁποίαν ἐνεποίησαν εἰς μεγάλην μερίδα τῆς κοινωνίας αἱ συντελούμεναι καθ' ἑκάστην πολιτικὴν μεταβολὴν μεταπτώσεις ἀπὸ τῆς δημοτικῆς εἰς τὴν καθαρεύουσαν καὶ τὰν ἀπάλιν καὶ αἱ ἐκατέρωθεν ἀκρότητες. Ὁμάς Ἀθηναίων, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Μαρ. Π. Ἀργυροπούλου², ἐξέδωκε γραμματικὴν, ἐν ἣ διετύπωσε τοὺς κανόνας τῆς ὀμιλουμένης γλώσσης, ὡς πρότυπον τῆς ὁποίας ἔλαβε τὴν ὀμιλουμένην ὑπὸ τῶν συγχρόνων καὶ μορφωμένων Ἑλλήνων κατὰ τὰς αὐθορμήτους ὀμιλίας των, ἠκολούθησε δηλ. τὴν γνώμην τοῦ Χατζιδάκι, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι προσήγγισε περισσότερο πρὸς τὴν δημοτικὴν. Παραδέχεται τὴν διαίρεσιν τῶν οὐσιαστικῶν εἰς πρωτόκλιτα, δευτερόκλιτα καὶ τριτόκλιτα «διότι εἶνε γνωστὴ εἰς τὸ κοινόν μας καὶ δὲ μᾶς φάνηκε νὰ μὴ ἐφαρμόζεται καὶ ἴσθι σημερινὴ γλῶσσα», ἀπορρίπτει ὅμως τὴν ἀρχαίαν κατάταξιν τῶν τριτοκλίτων εἰς φωνηεντόληκτα, σιγμόληκτα κτλ. «ἐπειδὴ φρονοῦμε πῶς σήμερα, ποὺ ἐξέλιπε ἡ δοτικὴ, δὲ βοηθεῖ ἡ ἐναρκτικὴ ἀνάλυσις τῶν κλίσεων καὶ εἶναι εὐκολώτερο εἰς τὸ μαθητὴ νὰ ἀπομνημονεύσῃ τὸ σχηματισμὸ τῶν πτώ-

1. Περιοδικὸν «Νέα Ἑστία», τ. ΙΔ', 1933, σελ. 686.

2. Γραμματικὴ, τύποι καὶ κανόνες τῆς κοινῶς ὀμιλουμένης νεοελληνικῆς. Μελέτη γραμμένη ἀπὸ Ἀθηναίου, Ἀθῆναι, 1931.

σεων». Παραλείπει τὸ τελικὸν ν εἰς τὴν ὀνομαστικὴν καὶ αἰτιατικὴν τῶν δευτεροκλίτων κτλ. Ἡ παρέμβασις τῆς κινήσεως αὐτῆς, εἰς ἣν μετέσχον καὶ τινες λόγιοι, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπηρεάσῃ οὔτε τὴν μίαν, οὔτε τὴν ἄλλην τῶν μερίδων, περιορισθεῖσα εἰς τὴν θεωρητικὴν μόνον ἀπόπειραν.

Ἀπὸ τοῦ 1938 ἀρχεταὶ ἡ ὀπισθοδρόμησις τῆς δημοτικῆς. Ὁ νόμος 5911 τοῦ 1933, ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ Θ. Τουρκοβασίλη ὑποβληθεὶς εἰς τὰ νομοθετικὰ σώματα, δέχεται τὴν δημοτικὴν, μόνον ὅμως διὰ τὰς 4 κατωτέρας τάξεις καὶ ἀπηλλαγμένην χυδαῖσμων, διαλεκτικῶν ἰδιωματισμῶν καὶ ξενικῶν λέξεων, ἀποκαθιστᾷ δ' ὀλοκληρωτικῶς εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τὴν καθαρεύουσαν «ἀπλῆν τὴν σύνταξιν καὶ μικροπερίοδον». «Οἱ μαθηταὶ τῶν ἀνωτέρων καὶ τελευταίων τάξεων ἐπιβάλλεται» γράφει ἐν τῇ εἰσηγητικῇ ἐκθέσει «ἵνα μὴ ἀπομείνωσι μὲ τὴν ἀτακτοποίητον γλῶσσαν τοῦ προφορικοῦ λόγου, ἀλλ' ἵνα προσκτήσωνται ἐκ τοῦ σχολείου τὴν καλλιεργημένην, τὴν πλήρως καὶ αὐστηρῶς καθωρισμένον τυπικὸν ἔχουσαν κοινὴν ἔθνικὴν γλῶσσαν, τὴν μὴ τροποποιουμένην κατὰ τὴν ἀτομικὴν αὐθαιρεσίαν ἢ παραλλάσσουσαν ἀναλόγως τῆς ἐκασταχοῦ τοπικῆς χρήσεως. Ἡ γλῶσσα αὕτη εἶνε ἡ φερομένη ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν τῆς ἀπλῆς καθαρευούσης, τῆς ὁποίας χρήσις γίνεται εἰς πᾶσαν ἐπίσημον δημοσίαν ἐκδήλωσιν τοῦ Ἔθνους. Ἡ ἀνάγκη τῆς καθιερώσεως εἰς τὰς τελευταίας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τῆς ἀπλῆς καθαρευούσης καθίσταται ἐπιβεβλημένη διὰ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, διότι τὰ 90 ο)ο ἐξ αὐτῶν, ὡς τερματίζοντα τὴν ἐν σχολείῳ παιδείαν των μὲ τὴν ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἀποφοίτησιν, δὲν θὰ ἔχουν τοῦ λοιποῦ ἑτέραν εὐκαιρίαν πρὸς πληρέστερον γλωσσικὸν καταρτισμὸν των ἐν τῷ σχολείῳ»¹. Τὸ 1935 πραγματοποιεῖ ἐν εἰσέτι βῆμα πρὸς

1. Τὸ ἴδιον ἐπιχείρημα μεταχειρίζονται καὶ οἱ δημοτικισταὶ ὑπὲρ τῆς ἀπόψεώς των, ὅτι ἡ δημοτικὴ μόνον πρέπει νὰ διδάσκηται ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ, προβάλλοντες ὅτι διὰ τῆς ἀλλεπαλλήλου διδασκαλίας τῶν δύο γλωσσῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν γίνεται ἀτελής ἡ ἐκμάθησις ἀμφοτέρων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπέρχεται σύγχυσις εἰς τοὺς μαθητὰς, οἵτινες ἀποφοιτῶντες τοῦ σχολείου, δὲν γνωρίζουν οὔτε τὴν μίαν οὔτε τὴν ἄλλην. Προσθέτουν ἀκόμη ὅτι ἡ διδακτέα ὕλη ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέπη τὴν κατανάλωσιν πολυτίμου χρόνου διὰ τὴν προβληματικὴν ἄλλως τε ἐκμάθησιν δύο γλωσσῶν.

τὰ ὀπισθεν ἢ δημοτική, περιορισθείσης τῆς διδασκαλίας αὐτῆς εἰς τὰς τρεῖς μόνον κατωτέρας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, τὸ καθεστὼς δ' αὐτὸ ἰσχύει μέχρι σήμερον.

Καθ' ὃν χρόνον ἐπισήμως ἢ καθαρεύουσα κατέκτα διὰ νομοθετημάτων ἔδαφος ἐν τῷ σχολείῳ, παρὰ τῆ κοινῆ γνώμῃ διὰ τοῦ τύπου καὶ διὰ τῶν περιοδικῶν ἐκαλλιεργεῖτο ἀντιθέτως ἡ ἰδέα τῆς ἐπεκτάσεως τῆς δημοτικῆς καὶ πέραν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ἀπὸ τοῦ 1933 ἤρχισε νὰ ἐκδίδηται ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ λογοτέχνου Σπύρου Μελά τὸ περιοδικὸν «Ἰδέα», τὸ ὁποῖον πρωταρχικὸν ὄρον τοῦ προγράμματός του ἔθηκε τὸν ἀγῶνα πρὸς ἐπικράτησιν τοῦ δημοτικισμοῦ· «Τὸ βαθύ, τὸ ἀνεξάντλητο σύνθημα τοῦ δημοτικισμοῦ εἶνε γραμμένο πάνω, πάνω, στὴ σημαία μας. Καὶ πῶς θάτανε διαφορετικά; Τί ἀγῶνα θὰ μπορούσαμε ν' ἀναλάβουμε γιὰ τὴν ἀπολύτρωση ἀπὸ τὴν ψευτιά καὶ τὴν ἀπόδοση τῆς ἐθνικῆς συνείδησης στὸν ἑαυτὸ της, χωρὶς νὰ καθαρίσουμε πρῶτα τὸ γλωσσικὸ ἔδαφος ἀπὸ τὶς μιζέριες, τὶς πλάνες καὶ τὶς προλήψεις ποὺ τὸ σκεπάζουν; Πῶς μπορεῖ νὰ νοηθεῖ πνευματικὴ ζωὴ καὶ δημιουργία χωρὶς τὴν ὀλοκλήρωση τῆς νίκης τοῦ δημοτικισμοῦ;» Ὁ τέως Ὑπουργὸς Γ. Παπανδρέου δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὴν «Ἰδέαν»¹ εἶχε προτείνει νὰ κληθοῦν οἱ γλωσσολόγοι, οἱ παιδαγωγοὶ καὶ οἱ λογοτέχναι, νὰ σκεφθοῦν καὶ νὰ συζητήσουν «γιὰ τὸ συγκεκριμένον τρόπο ποὺ θὰ γενικεύσουμε τὸ δημοτικισμὸ στὴν παιδεία ὀλοκλήρη». Εἰς τὴν πρόσκλησιν ἀπήντησαν οἱ Κ. Παλαμᾶς, Ι. Γρυπάρης, Ι. Βλαχογιάννης κλ. Ἐκτοτε ὁμως, μετὰ τὴν μεσολάβησιν τῶν πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν, δὲν ἔλαβε μεγαλυτέραν ἔκτασιν ἢ συζήτησις.

Τὰ δίκαια τῆς γλωσσικῆς μεταρρυθμίσεως.—Ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἔχουν γραφῆ καὶ ἔχουν λεχθῆ ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας ὀλοκλήρους τόσον πολλὰ καὶ ἔχει ἐξετασθῆ τοῦτο τόσον λεπτομερῶς ἀπὸ ὄλων του τῶν ἀπόψεων, ὥστε νὰ καταντᾷ παλλογία οἰαδήποτε ἀνάπτυξις τῶν ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς πλευρᾶς ἐπιχειρημάτων. Διὰ τοῦτο περιοριζόμεθα νὰ διαπιστώσωμεν

1. Περιοδ. Ἰδέα, τόμ. Ι' σελ. 131.

2. Αὐτ. σελ. 67.

ένταῦθα τὴν γραμμὴν, τὴν ὁποίαν τοῦτο ἠκολούθησεν ἐν τῇ καθόλου ἐξελίξει του. Κατὰ τοὺς μέχρι τοῦ Κοραῆ χρόνους ὁ ἀγὼν συνήπτετο μεταξὺ ἀρχαϊκῆς καὶ δημοτικῆς με ἐπικράτησιν τῆς πρώτης. Ἐκ τῆς Κοραῆ παρεμβαίνει ἡ καθαρεύουσα, μέχρι δὲ τοῦ Κόντου, ἀμβλυνομένης τῆς δυνάμεως τῆς ἀρχαϊκῆς, ἡ ὁποία βαθμηδὸν χάνει ὀλοσχερῶς τοὺς ὑποστηρικτάς της, ἡ πάλιν γίνεται μεταξὺ τῆς καθαρευούσης πλέον καὶ τῆς δημοτικῆς, με ἐπικράτησιν τῆς καθαρευούσης. Ἐκ τῆς Κόντου καὶ ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ 1920 περίπου συνεχίζεται μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὁ ἀγὼν με καταφανῆ πρόοδον τῆς δημοτικῆς. Ἐκ τῆς 1920 ἐγκαταλείπεται ἡ ὀρθόδοξος καθαρεύουσα ἀφ' ἑνός, ἀπαλλάσσεται δ' ἀφ' ἑτέρου ἡ δημοτικὴ τῶν ὑπερβολῶν καὶ τῶν ἐκζητήσεων τῆς πρώτης τῆς ὁρμῆς. Οὕτω τὸ χάσμα μεταξὺ τῶν δύο γλωσσῶν σὺν τῷ χρόνῳ σμικρύνεται διὰ τῆς παραχωρήσεως τῆς καθαρευούσης πρὸς τὴν δημοτικὴν. Δὲν ἐγένετο ἀκόμη κοινὸν ἔθνικόν κτῆμα ἡ δημοτικὴ, ἀλλ' ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων πρὸς αὐτὴν φέρει, ἐκτός, ἂν ἐν τῷ μεταξὺ ἐμφανισθῇ μέγα τι ἱστορικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον ν' ἀνακόψῃ τὴν πορείαν της.

Εἰδικῶς, προκειμένου περὶ τῆς δημοτικῆς γλώσσης ἐν τῷ σχολείῳ, ἀνεπτύξαμεν ἀλλαχοῦ τοὺς λόγους, δι' οὓς θεωροῦμεν ἄωρον τὴν κατὰ τὴν ἀνώμαλον ἐκείνην ἐποχὴν εἰσαγωγὴν της, πρὶν ἢ καλλιεργηθῇ καὶ συγκροτηθῇ εἰς ἀπηρτισμένον γλωσσικὸν ὄργανισμὸν. Ἐκ τῆς ἤδη ἐγένετο. Καὶ τὸ σπουδαιότερον, τῇ μεσολαβῆσει τοῦ σχολείου, ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ἐξεκαθαρίσθη καὶ τείνει νὰ λάβῃ ἀποκρυσταλλωμένην μορφήν. Θὰ ἦτο ἄσκοπος προσπάθεια καὶ ἴσως δ' ἐπικίνδυνος, ἡ ἀπόπειρα πρὸς ἐπαναφορὰν τῆς καθαρευούσης. Ἐδημιουργήθη μία πραγματικότης, στηριζομένη ἐπὶ σοβαρωτάτων ἐπιστημονικῶν, παιδαγωγικῶν, ψυχολογικῶν καὶ ἱστορικῶν στοιχείων, ἐναντίον τῆς ὁποίας δὲν χωρεῖ πλέον οὐδεμία ἐνέργεια. Οἱ διαπρεπέστεροι τῶν ἐκπροσώπων τῆς καθαρευούσης, (Ἐξαρχόπουλος, Παλαιολόγος κλ.) οὐδ' ἀμφισβητοῦν καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς διδασκαλίας τῆς δημοτικῆς εἰς τὰς τρεῖς κατωτέρας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ. Θέλουν δὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς καθαρευούσης εἰς τὰς τρεῖς ἀνωτέρας, διότι πρέπει—ὡς λέγουσιν—ὁ ἀπόφοιτος τοῦ δημοτικοῦ σχολείου νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξυπηρετῇ τὰς πνευματικὰς,

κοινωνικὰς καὶ δημοσίας ἀνάγκας του, διὰ νὰ ἐπιτύχη δὲ τοῦτο ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ τὴν καθαρεύουσαν, ἣτις εἶνε ὄργανον τῆς πνευματικῆς καὶ δημοσίας ζωῆς τοῦ τόπου. Ἄλλ', ἐν πρώτοις, εἶνε λίαν ἀμφίβολον, ἂν ἐντὸς τῶν τριῶν ἐτῶν ὁ ἀπόφοιτος τοῦ δημοτικοῦ σχολείου θὰ δυνηθῇ νὰ ἐκμάθῃ τὴν καθαρεύουσαν, ἢ ὁποῖα εἶνε διάφορος τῆς μητρικῆς του γλώσσης καὶ ξένη πρὸς τὸ γλωσσικὸν του συναίσθημα. Θὰ προσλάβῃ ἐξ αὐτῆς πενιχρούς τινας καὶ διαστρεβλωμένους τύπους καὶ λέξεις, τῶν ὁποίων ἀγνοεῖ τὴν σημασίαν καὶ οὕτω θὰ διατυπώσῃ τὰ διανοήματά του καὶ θὰ ἐκφράζῃ τὰ συναισθήματά του κατὰ τὸν θλιβερὸν ἐκεῖνον τρόπον, τὸν ὁποῖον ὅλοι γνωρίζομεν καὶ ὁ ὁποῖος τόσον εἰρωνικὰ μειδιάματα προκαλεῖ¹. Ἐπειτα δὲν εἶνε ἀκριβὴς καθ' ὅλην του τὴν ἐκφρασιν ὁ ἰσχυρισμὸς, ὅτι ὅλη ἡ πνευματικὴ κίνησις διεξάγεται εἰς τὴν καθαρεύουσαν. Τούναντίον, ὁλόκληρος ἡ λογοτεχνία, ἡ ποίησις, τὸ θέατρον μεταχειρίζονται ἀποκλειστικῶς τὴν δημοτικὴν. Αἱ ἑφημερίδες γράφονται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν δημοτικὴν, τὸ δ' ὑπόλοιπον εἰς τόσον ἀπλήν καθαρεύουσαν, ὥστε νὰ γίνηται ἀντιληπτὸν παρ' οἴουδήποτε. Τὸ θεῖον κήρυγμα εἰς τοὺς Ἱεροὺς Ναοὺς γίνεται διὰ τῆς δημοτικῆς. Ἄν δὲ δὲν

---

1. Ἀναφέρω τὸ ἐξῆς περιστατικόν, τὸ ὁποῖον συνέβη εἰς τὴν οἰκογένειάν μου. Εἴχομεν μίαν ὑπηρέτριαν, Ὀλγαν ὀνομαζομένην, ἐκ Σάμου, 25 περίπου ἐτῶν. Εἶχε τελειώσει τὸ δημοτικὸν σχολεῖον καὶ εἶχεν ὅλην τὴν ὑπερηφάνειαν, τὴν ὁποῖαν ἔδιδεν εἰς αὐτὴν ἡ γραμματῶσύνη της. Μίαν ἡμέραν τῆς λέγει ἡ σύζυγός μου:—Ὀλγα, πάχυνες καὶ γίνηκες ὁμορφη.—Μὲ κοροϊδεύετε, ἀπαντᾷ, ἐκείνη, ἐγὼ δὲν εἶμαι «ὑποζύγιο», ἄλλες εἶναι «ὑποζύγιο». Ὅπως ἦτο φυσικόν, ἐμείναμεν ὅλοι κατάπληκτοι.—Μὰ ἐγὼ δὲν σὲ εἶπα «ὑποζύγιο», τῆς λέγει ἡ σύζυγός μου, σοῦ εἶπα πῶς εἶσαι ὁμορφη. Ἐκείνη ἐγέλα πονηρῶς.—Τί θὰ πῆ «ὑποζύγιο»; τὴν ἐρωτῶμεν καὶ μᾶς δίδει τὴν ἀπίστευτον ἀπάντησιν ὅτι σημαίνει «ὠραία».—Πῶς τὸ ξέρεις;—Ἄμ' πῶς, δὲν ξέρω γὰρ ἑλληνικά; Νά, μιά μέρα περνοῦσα ἀπὸ τὸ ζαχαροπλαστεῖο καὶ μπροστὰ ἀπὸ μένα περπατοῦσε μιά πολὺ ὠραία κυρία. Ὄταν ἡ κυρία πέρασε μπροστὰ ἀπὸ δυὸ νέους, ἄκουσα τὸν ἕνα νὰ λέῃ στὸν ἄλλο καὶ νὰ δείχνῃ τὴν κυρία: «ὑποζύγιο εἶναι».—Κρατοῦσε τίποτε στὰ χέρια της ἡ κυρία;—Ναί, ἦταν φορτωμένη ἀπὸ πακέττα. Ἡ καυμένη ἡ Ὀλγα, ἤκουσε τὴν λέξιν «ὑποζύγιον», ἐνόμισε πῶς σημαίνει «ὠραία», εὔρε τὴν λέξιν «νόστιμη», ὅπως μᾶς εἶπε, καὶ τίς οἶδε πόσες φορές ηὐχῆθη νὰ γίνῃ «ὑποζύγιο»!

γίνεται καταληπτὸν τὸ κείμενον τῶν νόμων, τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων, τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὰ νοήματα αὐτῶν, τὰ ὅποια δὲν εἶνε προσιτά, καὶ οὐχὶ τὴν γλῶσσαν. Καὶ ὁ γνωρίζων τὴν καθαρεύουσαν δὲν ἀντιλαμβάνεται ταῦτα, ὅπως δὲν θὰ τ' ἀντελαμβάνετο καὶ ὁ γνωρίζων μόνον τὴν δημοτικὴν, ἂν ἦσαν γεγραμμένα εἰς τὴν δημοτικὴν. Δὲν εἶνε ἐπομένως ἀποδεδειγμένη ἡ σκοπιμότης τῆς διδασκαλίας τῆς καθαρεύουσας ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ, εἶνε προφανὴς δ' ἐξ ἄλλου ἡ ἀνάγκη τῆς διδασκαλίας τῆς δημοτικῆς, διὰ τὴν ἔχῃ ὁ ἀπόφοιτος τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τὸ ἀπαιτούμενον διὰ τὴν ζωὴν τοῦ γλωσσικὸν ὄργανον ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον πλήρες. Καὶ ἐκεῖνοι ὅμως, οἵτινες ἀναγνωρίζουν ἀνεπιφυλάκτως τὴν ἀνάγκην τῆς διδασκαλίας τῆς δημοτικῆς γλώσσης ἐν τῷ σχολείῳ, ὡς μητρικῆς γλώσσης, δὲν συμφωνοῦν ἀπολύτως ὡς πρὸς τὸν ὅρισμόν αὐτῆς καὶ τὴν γραμματικὴν της. Οἱ ὀρθόδοξοι δημοτικισταὶ θεωροῦν δημοτικὴν τὴν υἱοθετηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ψυχάρη καὶ τῶν ὀπαδῶν του, τὴν ὀμιλουμένην ὑπὸ τῶν κατωτέρων κοινωνικῶν στρωμάτων εἰς τὰς χυδαιότερας τῶν ἐκδηλώσεις. Τοῦναντίον ἡ ὁμάς τῶν ἀθηναίων λαμβάνει ὡς βάσιν τὴν ὀμιλουμένην ὑπὸ τῶν μορφωμένων κατοίκων τῆς πρωτεύουσας. Οἱ νεοδημοτικισταὶ (Τριανταφυλλίδης, Δελμοῦζος κλ.) παραδέχονται ὡς δημοτικὴν τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, τὴν στηριζομένην εἰς τὸ πανελλήνιον αἴσθημα τῆς ζωντανῆς γλώσσης καὶ τὸν τύπον τὸν διαμορφωθέντα εἰς τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια καὶ καλλιεργηθέντα ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ, ἄνευ ἀρχαϊκῶν ἢ ιδιωματικῶν στοιχείων, πλὴν ὅσων ἀνταποκρίνονται εἰς γλωσσικὴν, κοινωνικὴν ἢ σχολικὴν ἀνάγκην¹. Τὸν αὐτὸν περίπου ὅρισμόν ἔδωκε καὶ ὁ Ὑπουργὸς Θ. Νικολούδης εἰς τὴν εἰσηγητικὴν του ἔκθεσιν ἐπὶ τοῦ νόμου 3438, οὗτος δὲ φαίνεται νὰ εἶνε καὶ ὁ ὀρθότερος. Γεννᾶται ὅμως τὸ ζήτημα, ποῖον εἶνε τὸ πανελλήνιον γλωσσικὸν αἴσθημα, ἢ ἀληθῆς ἀπόδοσις τοῦ ὁποίου συνιστᾶ τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν. Τοιοῦτοτρόπως δὲ τὸ πρόβλημα μετατοπίζεται ἀπὸ τοῦ ὁρισμοῦ

1. Μ. Τριανταφυλλίδης, Δημοτικισμός, Ἀθήνα, 1926, σελ. 54.

εἰς τὴν γραμματικὴν αὐτῆς. Περισσότερον κατὰ τὸ παρελθόν, ὀλιγώτερον τῶρα, συμβαίνει τὸ ἐξῆς· κατασκευάζονται ὀρθοὶ ἐπιστημονικοὶ γραμματικοὶ κανόνες, μὴ ἀνταποκρινόμενοι ὅμως εἰς τὸ γλωσσικὸν αἶσθημα τοῦ λαοῦ, χύνεται εἰς αὐτοὺς τὸ γλωσσικὸν ὑλικὸν καὶ τὸ προκύπτου παρασκεύασμα -χαρακτηρίζεται ὡς δημοτικὴ γλῶσσα. Γίνεται δηλ. τὸ ἀντίθετον ἐκείνου, ὅπερ ἔπρεπε νὰ γίνη. Ἄντὶ νὰ ἐξάγηται ἡ γραμματικὴ ἐκ τῆς γλώσσης, ὑποβάλλεται ἡ γλῶσσα εἰς τὴν γραμματικὴν. Ὁμολογοῦμεν ὅτι εἶναι δύσκολος, ἢ μᾶλλον ἀδύνατος ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἡ πιστὴ ἀναπαράστασις τῆς δημοτικῆς γλώσσης διὰ τῆς γραμματικῆς, διότι δὲν ἔχει ἀκόμη πάντας τοὺς τύπους τῆς γενικῶς παραδεδεγμένους, εἶνε ὅμως δυνατόν νὰ καταβάλληται προσπάθεια, ὥστε νὰ γίνηται χρῆσις τῶν τύπων ἐκείνων, οἵτινες εἶνε περισσότερο γενικευμένοι καὶ δὲν θίγουν πολὺ τὸ γλωσσικὸν αἶσθημα.

Ἐκτὸς τῶν ἐκτεθέντων λόγων, τὴν χρησιμοποίησιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης διὰ τὴν ἐν τῷ σχολείῳ διδασκαλίαν ἀπαιτεῖ καὶ αὐτὸς ὁ σκοπὸς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τίθεται ἡ θρησκευτικὴ, ἔθνικὴ καὶ ἠθικὴ ἀγωγή τῶν παιδῶν καὶ ἡ παροχὴ τῶν στοιχειωδῶν γνώσεων διὰ τὸν καθ' ἡμέραν βίον. Τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς διδασκαλίας τοποθετεῖται ἐπὶ τῆς μορφώσεως τοῦ ἤθους καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν μαθητῶν, ἐπὶ τῆς καλλιέργειας δηλ. τοῦ θυμικοῦ αὐτῶν, τῶν ψυχικῶν τῶν δυνάμεων, καὶ εὐλόγως, διότι μὲ τὴν μόρφωσιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μένουσιν τὰ 90 ο)ο περίπου τοῦ πληθυσμοῦ, ἐπὶ τῶν ὁποίων οὐδαμοῦ ἐν τῷ μέλλοντι τὸ Κράτος θὰ λάβῃ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδράσῃ διὰ νὰ φρονηματίσῃ καὶ κατευθύνῃ αὐτὰ πρὸς τὰ ἰδανικὰ τοῦ Ἔθνους. Εἶνε ὅμως ἐκτὸς πάσης ἀμφισβητήσεως, ὅτι γλωσσικὸν ὄργανον διὰ τὰς ψυχικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶνε μόνον ἡ δημοτικὴ γλῶσσα. Δι' αὐτῆς ἐκφράζει τὴν χαρὰν τοῦ, τὴν λύπην τοῦ, τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ, τὸν θαυμασμόν τοῦ, τὴν ἀγάπην, τὸ μῖσος, τὴν ἀγανάκτησιν. Δι' αὐτῆς προσεύχεται εἰς τὸν Θεόν, εἰς αὐτὴν τὸν εὐλογοῦν οἱ γονεῖς τοῦ, εἰς αὐτὴν τὸν ἠὺχήθη ἢ μήτηρ τοῦ ἀποθνήσκουσα, αὐτὴ γεννᾷ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ καὶ γιγαντώνει τὴν ἀνδρείαν, ἢ ὁποῖα τὸν ὁδηγῇ εἰς τοὺς ὑπερανθρώπους ἡρωϊσμούς, δι' αὐτῆς ἐκφράζει τὰ

ὑψηλότερα καὶ ἱερώτερα τῶν συναισθημάτων του. Ὅσονδήποτε καὶ ἂν εἴνε τις προκατειλημμένος, δὲν δύναται νὰ ἰσχυρισθῆ ποτε, ὅτι ἡ καθαρεύουσα ἔχει τὴν δύναμιν νὰ συγκινήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν καὶ νὰ γεννήσῃ τοὺς παλμούς, οἵτινες, περιφρονοῦντες τὸν συνήθη ρυθμὸν τῆς ζωῆς, παρασκευάζουν τὰς μεγάλας καὶ εὐγενεῖς πράξεις. Ἀλλὰ ἡ πολιτεία αὐτὸ κυρίως θέλει. Θέλει τοὺς πολίτας τῆς μέ ἔντονον τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα, μέ ὑψηλὸν τὸν ἔθνικὸν φρονηματισμὸν, εὐαρέστους καὶ μεγάλους. Δὲν θὰ τὸ ἐπιτύχῃ, ἂν δὲν κατορθώσῃ νὰ ἔλθῃ εἰς ψυχικὴν ἐπαφὴν μετ' αὐτῶν, ἰδίως διὰ τοῦ σχολείου καὶ διὰ τῆς γλώσσης, ἣτις φθάνει μέχρι τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ. Ἄν ἐπιχειρήσωμεν νὰ μεταφέρωμεν εἰς τὴν καθαρεύουσαν οἵανδήποτε ἐκδήλωσιν, σχετικὴν πρὸς τὸ συναισθηματικὸν μέρος, θὰ πεισθῶμεν πόσον αὕτη εἶνε ξένη πρὸς ἡμᾶς, πόσον ἀφίνει ἀσυγκίνητον τὴν ψυχὴν μας. Ἐπιτρέπεται εἰς τὴν πολιτείαν νὰ ἐπιδιώκῃ τοὺς ὑψίστους τῶν σκοπῶν τῆς μέ τόσον ἀνεπιτήδειον ὄργανον, ὅπως εἶνε ἡ καθαρεύουσα, καὶ νὰ ἴσταται εἰς τόσον μεγάλην καὶ τόσον ψυχρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς; Καὶ εἶνε λογικὸν νὰ θυσιάζῃ τὰς σπουδαιότερας καὶ ὑψηλοτέρας τῶν ἐπιδιώξεων τῆς χάριν τοῦ προβληματικοῦ ἐφοδιασμοῦ τῶν ἀποφοίτων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μέ τὰς πενιχρὰς γνώσεις τῆς κατανοήσεως τῶν κειμένων τῶν νόμων καὶ τῶν λόγων τῶν ρητόρων καὶ τῶν λοιπῶν, ἅτινα ἐπικαλοῦνται οἱ προασπίσταί τῆς καθαρευούσης; Δὲν θὰ ἦτο προτιμώτερον, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἀνεγνωρίζετο ἡ ἀνάγκη τῆς καλλιέργειας τῶν ψυχικῶν ἰδιοτήτων τοῦ λαοῦ, νὰ χρησιμοποιηθῆ ὁ ὀλίγος χρόνος, ὁ διατιθέμενος διὰ τὴν ὑποχρεωτικὴν φοίτησιν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, πρὸς παροχὴν τῶν χρησίμων διὰ τὴν ζωὴν στοιχειωδῶν γνώσεων, παρὰ νὰ καταναλίσκεται εἰς τὴν ἀκαρπὸν διδασκαλίαν τῆς καθαρευούσης;

Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι ἐν τέλει νὰ θίξωμεν καὶ ἐν ἄλλο σημείον τοῦ δημοτικισμοῦ. Κατηγορήθη ὅτι συνεργάζεται μέ τὸν κομμουνισμὸν καὶ κατήντησε νὰ εἶνε ταυτόσημος μέ αὐτόν. Δημοτικιστῆς καὶ κομμουνιστῆς εἰς πολλοὺς σημαίνει τὸ ἴδιον. Ὅσον διαδεδομένη ὁμως, τόσον εἶνε καὶ ἄδικος ἡ τοιαύτη παρεξήγησις, τὴν ὁποίαν ἔχουν ὑποχρέωσιν νὰ ἄρουν ὄχι μόνον οἱ δημοτικισταί, ἀλλὰ καὶ τῆς κα-

θαρευούσης οί ὄπαδοί, οἵτινες γνωρίζουν καλῶς, ὅτι ὁ δημοτικισμός: ὡς ἰδέα εἶνε ὅλως ἀντίθετος πρὸς τὸν κομμουνισμόν, δὲν εἶνε δ' ἠθικὸν νὰ προσάπτηται μία τοιαύτη κηλὶς εἰς ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν ἰδεολογίαν, ἢ ὅποια βασιζέται ἐπὶ τῆς Ἑθνικῆς συνειδήσεως καὶ ἢ ὅποια θέτει ὑψηλότερον καὶ ἐπιδιώκει νὰ δώσῃ ζωντανὸν περιεχόμενον εἰς τὰς κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὰς ἀξίας τῆς θρησκείας, τῆς πατρίδος καὶ τῆς οἰκογενείας. Εἶνε βέβαιον, ὅτι ὑπάρχουν δημοτικισταί, οἱ ὅποιοι εἶνε κομμουνισταί, ἢ μᾶλλον εἶνε βέβαιον, ὅτι ὅλοι οἱ κομμουνισταί εἶνε δημοτικισταί, ἐξ αὐτοῦ ὅμως δὲν ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ ἐξαγάγωμεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι καὶ ὅλοι οἱ δημοτικισταί εἶνε κομμουνισταί. Ἄν τὸ γάλα εἶνε λευκὸν δὲν ἔπεται ὅτι ὅλα τὰ λευκὰ εἶνε γάλα. Τὸ γεγονός ὅτι οἱ κομμουνισταί μεταχειρίζονται τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν--ἂν καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν δὲν εἶνε ἡ δημοτικὴ, ἀλλὰ ἡ κατωτάτη ταύτης μορφή, ἡ ψυχαρικὴ--ἔπρεπε νὰ ἐμβάλῃ ἡμᾶς εἰς σκέψεις, εὐνοούσας τὴν ἐξάπλωσιν τῆς δημοτικῆς. Οἱ κομμουνισταί ἐν τῇ διακρινούσῃ αὐτοῦς πονηρίᾳ ἀντελήφθησαν ὅτι διὰ νὰ φθάσουν μέχρι τῆς ψυχῆς καὶ νὰ χύσουν τὸ δηλητήριο τῶν ἀρχῶν των, εἶχον ἀνάγκην τοῦ καταλλήλου πρὸς τοῦτο ὄργανου· παρέλαβον λοιπὸν τὴν δημοτικὴν, τὴν ὅποιαν αἰσθάνεται ὁ λαὸς καὶ ἐξεμεταλλεύθησαν αὐτὴν πρὸς διάδοσιν τῶν ὑπούλων καὶ ἀνατρεπτικῶν θεωριῶν των. Διὰ ποῖον λόγον ἡμεῖς ἐπιμένομεν νὰ ἀποτεινώμεθα πρὸς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν διὰ γλώσσης, ἢ ὅποια δὲν τὴν συγκινεῖ;

Δὲν εἶνε, ἴσως, ὅλως ἀδικαιολόγητος ἡ δημιουργηθεῖσα παρεξήγησις ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ δημοτικισμοῦ. Τὸ γεγονός, ὅτι οἱ κομμουνισταί χρησιμοποιοῦν τὴν «μαλλιάρην» γλῶσσαν, τὸ γεγονός, ὅπερ ἀνεφέρομεν προηγουμένως, τῆς κατὰ τὰ πρῶτα μετὰ τὸ 1917 ἔτη καταφυγῆς εἰς τὸν δημοτικισμόν ὅλων τῶν ἀρριβιστῶν καὶ ἠθικῶς ἀνερματίστων στοιχείων, τὰ ὅποια ἀνεπέτασαν τὴν σημαίαν αὐτοῦ οὐχὶ ἐκ πεποιθήσεως, ἀλλ' ἐξ ὑστεροβουλίας καὶ τὰ ὅποια ἐγένοντο δεκτά, διότι οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ δημοτικισμοῦ δὲν εἶχον τὸν καιρὸν ἢ τὴν θέλησιν νὰ ἐλέγξουν τὸ ποῖόν των¹ καὶ τέλος τὸ γε-

1. Ὁ ὑπουργὸς Δ. Αἰγινήτης, τοῦ ὁποίου εἶναι γνωστὴ ἡ συντηρητικότης καὶ ὁ πατριωτισμός, λέγει περὶ τῶν δημοτικιστῶν εἰς τὰς ἀπὸ 20 Μαρτίου

γονός ότι ὁ Ἐκπαιδευτικός Ὁμιλος, ἐξ οὗ ἀπέρρευσαν οἱ πρωτεργάται τοῦ δημοτικισμοῦ, ἀπέβη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του καθαρῶς κομμουνιστικὸν σωματεῖον, καθιστοῦν εὐπαθῆ εἰς τὴν προσβολὴν τὸν δημοτικισμόν. Ἐχομεν ὅμως ὅλοι τὸ καθῆκον νὰ ἀποκαταστήσωμεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐθνικὴν του σημασίαν, διότι ἐκ τῶν δυσφημιστικῶν κατ' αὐτοῦ στοιχείων, ἄλλα μὲν εἶνε καθαρῶς συμπτωματικά, ἄλλα δὲ συνέπειαι σφαλμάτων τοῦ πρώτου φανατισμοῦ. Ἄλλ' ἐκτὸς ἐκείνων, οἵτινες παρεσύρθησαν εἰς τὴν τοιαύτην παρεξήγησιν, ὑπάρχουν καὶ οἱ ἄλλοι, οἵτινες, εἴτε ἐκ φανατισμοῦ εἴτε ἐκ προσωπικοῦ μίσους ἐξαπέλυσαν κατὰ τῶν ἀντιπάλων τῶν τὸν ρῦπον τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ ἀνέχονται καὶ διαθρύπτουν αὐτόν. Ἄλλως τε εἶνε παλαιὸν τὸ σύστημα τοῦτο, μεταξύ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδίως. Ἄλλοτε κατηγοροῦντο οἱ ἀντίπαλοι ὡς ἄθεοι, ἄλλοτε ὡς προδόται τῆς πατρίδος, τώρα ὡς κομμουνισταί, τὸ ὁποῖον συγκεντρώνει ὅλα τὰ κακά, τοῦ ἀθέου, τοῦ προδότου, τοῦ ἐκφύλου, τοῦ ἀρνητοῦ πάσης ἠθικῆς. Ὁ Κοραῆς κατηγορήθη ὡς πολέμιος τῆς θρησκείας, διότι ἔψευγε τὰ τρωτὰ τῶν κληρικῶν καὶ ἐκηρύχθη ὑπὸ τῶν ἀρχαῖστῶν ἡ «περὶ τοὺς θεσπεσίους τῆς Ἐκκλησίας θεσμοὺς καινοτόμος». Ὁ Μαρούλης, ὁ ἰδρυτὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου Σερρῶν, ὅστις γενεὰς ὀλοκλήρους διδασκάλων ἐξέθρεψε καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ἡ διαφύλαξις τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως ἐν τῇ Βορείῳ Ἑλλάδι, κατηγορήθη ὅτι συνέπραττε μετὰ τῶν διαμαρτυρομένων διὰ τὴν ὑπαγωγὴν τῆς Χριστιανικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸν πρωτεσταντισμόν¹. Ὁ Χ. Παπαμάρ-

---

1926 δηλώσεις του (Ἐκπ. δελτίον, τ. Α', 1926 σελ. 112): «Ἦσαν λοιπὸν καὶ αὐτοί, ὡς ἐλέχθη, κομμουνισταί; ὄχι, βεβαίως. Ἦσαν ἀπλῶς φανατικοὶ γλωσσοπλάσται, θυσιάζοντες τὸ πᾶν εἰς τὸ γλωσσικὸν πάθος των. Διότι τοὺς ἀνθρώπους διευθύνουν τὰ αἰσθήματα περισσότερο ἀπὸ τὴν σκέψιν, καὶ τὰ πάθη περισσότερο ἀπὸ τὴν λογικὴν, δι' ὃ καὶ θυσιάζουν εἰς τὰ πάθη καὶ τὰς ἀντιπαθείας των τὸ ὀρθόν, τὸ καθῆκον καὶ αὐτὸ τὸ ἀληθὲς συμφέρον των».

1. Κ. Οἰκονόμου, Ἐπίκρισις εἰς τὴν περὶ Νεοελλ. Ἐκκλησι. σύντομον ἀπάντησιν τοῦ Ν. Βάμβα, 1839.

2. J. Lascaris, Réponse aux trois conférences de M. Maroulis sur l'insurrection et l'église en Orient, Genève, 1876, σελ. 5 κ. ἐξ.

κου, ὁ εἰσηγητὴς τοῦ Ἑρβαρτιανοῦ συστήματος ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐνθερμος πατριώτης κατηγορήθη ὡς ὄργανον τῶν Βουλγάρων· «Ἦ ψυχὰὶ τοῦ Σταμπούλωφ καὶ τοῦ Μαργαρίτου, σκιρτήσατε ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τούτῳ!» ἔγραφεν ὁ Π. Π. Οἰκονόμου ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ διευθυνομένῳ περιοδικῷ «Ἐκπαιδεύσεις», «ὁ φυγὰς τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ Μακεδῶν, ὁ ἐπιβόητος Ἑλληνόφωνος Βούλγαρος, ὁ Χαρίσιος Παπαμάρκου τείνει ἡμῖν ἀδελφικῶς τὴν χεῖρα... Εὐχηθῆτε εἰς τὸν Θεὸν νὰ ζήσῃ καὶ νὰ διατηρηθῆ εἰς τὴν θέσιν του. Ὅ,τι θὰ κατορθώσῃ οὗτος ὑπὲρ τῆς Βουλγαρίας καὶ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, δὲν θὰ δυνηθῶσι νὰ κατορθώσωσιν ὅλαι αἱ μυριάδες τῶν ἀποστόλων σας καὶ τὸ ἀφθόνως χυθὲν ὑπὲρ τῶν σκοπῶν σας χρυσίον»¹. Ἡ ἀείμνηστος Βασίλισσα Ὀλγα κατηγορήθη ὑπὸ τοῦ Μιστριώτου, ὅπως εἶδομεν, ὅτι ἐξυπηρέτει τὰ σχέδια τῶν Πανσλαυιστῶν. Τὰ ρούβλια καὶ οἱ ξένοι δάκτυλοι, κατόπιν, καὶ τελευταίως ὁ κομμουνισμὸς, ἔγιναν πρόχειρα μέσα συκοφαντίας. Δὲν ἦτο ἄθεος ὁ Κοραῆς. Δὲν ἦτο ἄθεος ὁ Ν. Βάμβας, διότι μετέφρασε τὰς Ἀγίας Γραφάς. Δὲν ἦτο ἄπατρις ὁ Παπαμάρκου καὶ προδότης, ὅστις ἐπὶ δεκαετηρίδας ὀλοκλήρους ἐξυπηρέτησε τὴν Ἐθνικὴν παιδείαν καὶ ὅστις σκοπὸν τῶν ἑλληνικῶν σχολείων ἔθηκε «νὰ ἐπιφλέγῃ τὰς ἑλληνικὰς τῶν μαθητῶν ψυχὰς πρὸς τὰ πάτρια»². Δὲν ἦτο ἄπατρις ὁ Σολωμὸς, ὁ ὁποῖος συνεβούλευε «κλεῖσε μέσα στήν ψυχὴ σου τὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ αἰσθανθῆς νὰ λαχταρίζῃ μέσα σου κόθε εἶδος μεγαλείου» καὶ ὁ ὁποῖος μᾶς ἔδωκε τὸν μεγαλόπνευστον Ἐθνικὸν Ὑμνον. Δὲν ἦτο ἄπατρις ὁ Βαλαωρίτης, ὅταν ἔγραφε τὸ ποίημα τῆς ἀγάπης του πρὸς τὴν πατρίδα: «Δὲν εἶναι διαβατάρικο πουλί, πού γιὰ μιὰ μέρα—σχίζει τὰ νέφη καὶ περνᾷ γοργὸ σὰν τὸν ἀγέρα—οὔτε κισσὸς π' ἀναίσθητος τὴν πέτρα περιπλέκει—οὔτ' ἀστραπὴ πού σβύνεται χωρίς ἀστροπελέκι—, δὲν εἶνε νεκροθάλασσα, βοή χωρίς σεισμὸ—νοιώθω γιὰ σέ, πατρίδα μου, στὰ σπλάχνα χαλασμό»³. Δὲν ἦτο

1. Χ. Παπαμάρκου, «Ἔθλοι καὶ πράγματα», Ἀθήνησι, 1893, σ. 15.

2. Χ. Παπαμάρκου «Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς ἑλληνίδος νεολαίας», ἐν Κερκύρα, σελ. 71 καὶ 281.

3. Ἀρ. Βαλαωρίτου, «Βίος καὶ Ἔργα», ἐν Ἀθήναις 1907, σελ. 270.

ἄπατρις ὁ Ψυχάρης; ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸν ὑπέροχον ἐκεῖνον ὕμνον πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν¹. Δὲν ἦτο ἄπατρις ὁ Ἑφταλιώτης, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὴν «Ἱστορία τῆς Ρομιοσύνης» διὰ νὰ ἀνυψώσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἰδέαν καὶ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα. Δὲν εἶνε ἄπατρις ὁ Παλαμᾶς, δὲν εἶνε ἄπατρις ὁ Δροσίνης, ὅπως δὲν εἶνε κομμουνιστὰὶ καὶ οἱ ἄγνοὶ δημοτικιστὰὶ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

---

1. Ψυχάρης, «Τὸ Ταξίδι μου» ἔκδ. Γ' ἐν Ἀθήναις, 1926, σελ. 258.